

การจัดการความรู้บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์
ในตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

Knowledge Management in Multicultural Community: A Case Study of Ethnic
Groups in Klongnamlai Subdistrict Municipality, Klonglan District, Kamphaeng
Phet Province

สิริวรรณ สิริวนิชย์*

Siriwan Siravanich

วรพรรณ ขาวประทุม**

Worapan Khaopratoom

บุญล้อม ดวงวิเศษ***

Boonlom Duangwiset

บทคัดย่อ

การจัดการความรู้บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อศึกษาบริบทและสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน จากฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมและนำมาพัฒนาเป็นบทเรียนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานและชุมชน เพื่อให้มีความสอดคล้องเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยผู้วิจัยใช้เทคนิค การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน (Soft System Analysis : SSA) ซึ่งแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 2 กลุ่ม อันได้แก่ (1) กลุ่มที่มาซึ่งองค์ความรู้ จากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มชนชาติพันธุ์ในเทศบาลตำบลคลองน้ำไหล (กลุ่มชาติพันธุ์ไททรงดำ, กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ และกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเหนือ) (2) กลุ่มผู้ใช้องค์ความรู้ คือ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน วิธีดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การค้นคว้าบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่ 2 ลงพื้นที่วิจัยเพื่อทำการสำรวจ เก็บ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่เพื่อสำรวจความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ขั้นตอนที่ 3 สังเคราะห์องค์ความรู้จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและนำมาพัฒนาบทเรียน ท้องถิ่นที่เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การค้นหารูปแบบที่เหมาะสม ในการคืนความรู้ในชุมชน และขั้นตอนที่ 5 การนำบทเรียนท้องถิ่นไปพัฒนาผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่าบริบทความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนคลองน้ำไหลมีความหลากหลาย มีประเพณี วัฒนธรรมเป็นจุดเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในส่วนของบทเรียนท้องถิ่นได้จัดทำคู่มือการเรียนรู้ฉบับ พกพา และนำไปขยายผลให้กับสถานศึกษาในชุมชนโดยให้นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจัดทำแผนการ จัดการเรียนรู้เพื่อใช้จัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนด้วย

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ / ความหลากหลายทางวัฒนธรรม / วิถีชุมชน / กลุ่มชาติพันธุ์ใน
ตำบลคลองน้ำไหล

*อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

**อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

***อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ABSTRACT

The research “Knowledge management in multicultural community: A case study of ethnic groups in Klongnamlai Subdistrict Municipality, Klonglan District, Kamphaeng Phet Province” aims to study the social context and synthesize knowledge based on multicultural community. The synthesis lesson from the local is developed to suit for student at basic education level and community level. The Soft System Analysis : SSA is used to analyze the community. The target groups are divided into 2 groups which are 1) Knowledge source; local guru, 3 ethnic groups (Thai Song Dum, Karen and Thai Meuang Neua and 2) Knowledge user; 4 schools under the educational service office. The research methodology is divided into 5 steps; 1. Literature review 2. Data collection 3. Knowledge synthesizing 4. Local lesson format design 5. Local lesson application. The finding reveals that the knowledge gained from the local is based on cultural diversity in the areas. The people tranquilly live in mutual culture which linked between communities. The acquired knowledge are loaded in handbooks and extended for school by integrating in lesson plan for learning management of student teachers.

Keywords : Knowledge Management / Multicultural / Ways of Life / Ethnic Groups in Klongnamlai Subdistrict

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมประเพณีเป็นสิ่งที่มีความค่า สะท้อนถึงชีวิตในชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับทุกคนตลอดเวลา เพราะการดำรงชีวิตของแต่ละคนล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม อีกทั้งวัฒนธรรมประเพณียังแสดงถึงรากเหง้าและอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ วัฒนธรรมจึงเป็นมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น (อมรรตน์ เทพกำปนาท, 2534, หน้า 6) วัฒนธรรมจึงเป็นของคู่กับสังคมและขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมนั้นๆ ดังนั้นในงานวิชาการที่ผ่านมาจึงพยายามอธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นระบบคุณค่า ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตที่ดำรงของกลุ่มชนหนึ่ง เพื่อใช้เป็นพลังในการต่อต้านวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน และทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชุมชนในการปกป้องสิทธิ สร้างพื้นที่ทางสังคมและการเมืองให้กับตนเอง และยังแสดงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาค ปัญหาของการให้ความหมายของวัฒนธรรมในแนวทางนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ของวิธีคิดที่เน้นการมองความต่อเนื่องและความคงทนของต้นแบบทางวัฒนธรรมว่าสืบทอดมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิม เป็นวิธีคิดที่ทำให้มองวัฒนธรรมอย่างหยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหว ในขณะที่วิธีคิดในการศึกษาวัฒนธรรมในปัจจุบัน เน้นการศึกษาวัฒนธรรมในมิติของการเคลื่อนไหว กล่าวคือ มองวัฒนธรรมในแง่ของกระบวนการคิด เพราะมีการเคลื่อนไหว เรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิิดใหม่และปรับตัวภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อม (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, 2548, หน้า 78)

บริเวณพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรส่วนที่เป็นที่ราบลุ่มของพากฝั่งแม่น้ำปิงเป็นพื้นที่ราบติดต่อกับที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน และสามารถติดต่อเลยไปถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักในจังหวัดเพชรบูรณ์มาขณะเดียวกันทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ที่เป็นภูเขา ที่ราบในท้องที่จังหวัดกำแพงเพชรจึงเป็นที่ราบ

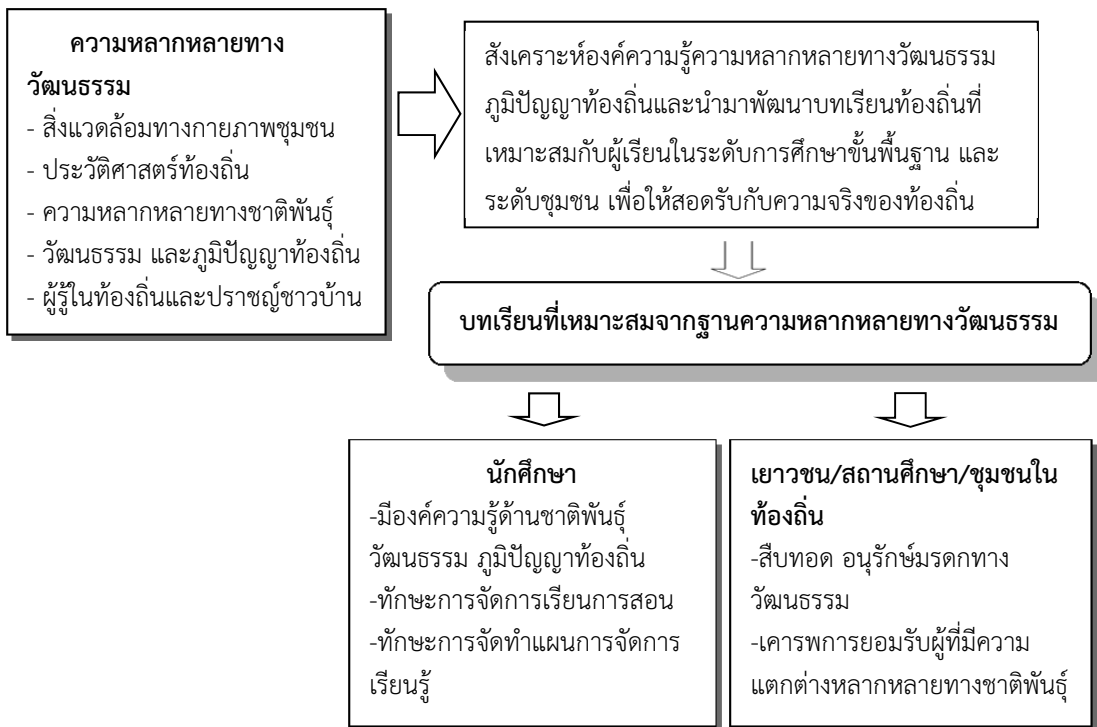
ลุ่มแม่น้ำปิงที่อยู่ทางเหนือสุด จากลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวพบว่าบริเวณจังหวัดกำแพงเพชรเหมาะสมในการตั้งชุมชนในสมัยโบราณ ซึ่งสามารถติดต่อชุมชนในพื้นที่ราบได้สะดวก ในขณะเดียวกันก็จะเป็นชุมชนพักสินค้าระหว่างการเดินทางที่จะเปลี่ยนแบบแผนการคมนาคมจากที่ราบสู่เขตภูเขาที่ขึ้นไปทางเหนือและทางตะวันตก พบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการอยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น แหล่งโบราณคดีเขาเกะหล่น อำเภอขามเฒ่าลี้บุรี พบเครื่องมือหินขัดแบบต่างๆ เครื่องปั้นดินเผาและโครงกระดูก แหล่งโบราณคดีบ้านคลองเมือง อำเภอโกสัมพีนคร พบเศษชิ้นแร่ (ตะกรัน) ที่เหลือจากการถลุงโลหะ แวดินเผา และขวานหินขัด เป็นต้น ส่วนในพื้นที่เมืองโบราณไตรตรึงษ์ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง จากการขุดค้นทางโบราณคดี ได้พบโบราณวัตถุเก่าแก่ถึงวัฒนธรรมทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-16) เป็นจำนวนมาก เช่น ลูกปัดแก้ว ชิ้นส่วนตะเกียบดินเผา และเศษภาชนะดินเผาแบบไม่เคลือบ โดยเฉพาะชิ้นส่วนตะเกียบดินเผาเป็นแบบที่พบโดยทั่วไปตามแหล่งชุมชนทวารวดีในเขตภาคกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนหลักฐานทางโบราณสถานที่ปรากฏอยู่ในเขตกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมืองกำแพงเพชร ที่แสดงถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงยุคสุโขทัย และได้รับการคุ้มครองให้เป็นโบราณสถานของชาติ มีการปรับปรุงบูรณะเพื่อเป็นแหล่งทางการศึกษาและการท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนรายได้ของท้องถิ่นและเกิดความตระหนักในคุณค่าศิลปวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์ชาติไทย

จังหวัดกำแพงเพชรยังเป็นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และทรัพยากรทางธรรมชาติ ประชากรในพื้นที่ประกอบด้วยคนพื้นราบและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ปกาเกอญอ ม้ง ลีซอ ไทยทรงดำ รวมทั้งการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนอีสาน และคนเมือง (ภาคเหนือ) ที่เข้ามาอย่างน้อย 50 ปีที่ผ่านมา โดยมีการตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอเมืองรอบนอก ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่น้ำปิงและลำน้ำสาขาต่างๆ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบกึ่งสังคมชนบท พึ่งพิงระบบการผลิตแบบเกษตรกรรมเป็นหลัก พื้นที่ในเขตตำบลคลองน้ำไหลเช่นกัน มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาสลับซับซ้อนเป็นจำนวนมาก พื้นที่ภูเขาเป็นป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีน้ำตกที่น้ำตกตลอดทั้งปี คือ น้ำตกคลองน้ำไหล (น้ำตกปางควาย) มีบึงขนาดใหญ่ คือ บึงหล่ม มีน้ำตลอดปี มีลำคลองที่รับน้ำบนภูเขา 3 สาย คือ คลองน้ำไหล คลองปันโต และคลองใหญ่ ทำให้พื้นที่เหมาะแก่การปลูกพืชไร่ ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนาและเลี้ยงสัตว์ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และผลไม้ยืนต้น แต่ในเวลาต่อมาได้มีการสัมปทานดักน้ำมันยางและทำไม้ ทำให้พื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้กลายเป็นป่าโปร่ง และเนื่องจากมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกพืชไร่ทางการเกษตร ก็ได้ส่งผลให้ราษฎรเริ่มเข้ามาจับจองที่ดินทำกิน โดยอพยพมาจากพื้นที่อื่น อาทิ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง ในขณะเดียวกันก็มีการตั้งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดกำแพงเพชรขึ้นเพื่อจัดพื้นที่ให้แก่ชาวไทยภูเขา ประกอบด้วย เผ่ากะเหรี่ยง เผ่าม้ง เผ่าเยียน เผ่าลาหู่ เผ่าลีซอ และเผ่าลัวะ เป็นต้น การอพยพของราษฎรจึงมีทั้งชาวไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขาต่างๆ ทำให้พื้นที่นี้มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน

จากความสำคัญดังกล่าวได้นำมาสู่เป้าหมายของข้อเสนองานวิจัย โดยผู้วิจัยมองว่าการรวบรวมองค์ความรู้ในพื้นที่วิจัยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายนักวิชาการ ราษฎรชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น ครูและหน่วยงานอื่นๆ จากท้องถิ่น เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและคนในท้องถิ่น นับเป็นแนวทางสำคัญของการถอดบทเรียนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนและสถานศึกษา นำไปใช้ประโยชน์โดยมุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้บนฐานแหล่งเรียนรู้จริงซึ่งเปรียบเสมือนห้องเรียนมีชีวิตที่ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม
2. เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการสร้างบทเรียนท้องถิ่นจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม
3. เพื่อพัฒนาบทเรียนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับชุมชนให้สอดคล้องกับความจริงของท้องถิ่น

ภาพที่ 1 กรอบดำเนินการวิจัยการจัดการความรู้บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษา
กลุ่มชาติพันธุ์ในตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

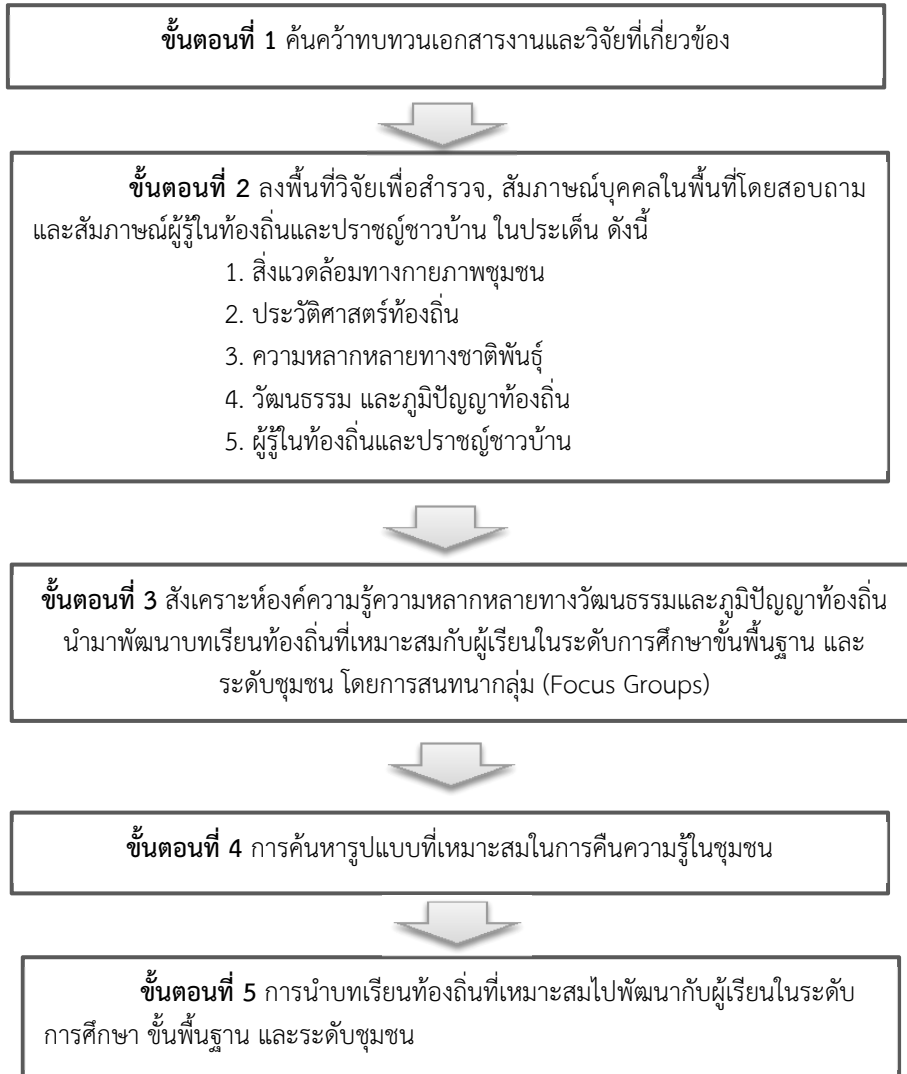
วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้มีวิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน (Soft System Analysis : SSA) ซึ่งเป็นเทคนิคที่ศึกษาความต้องการของชุมชนโดยแท้จริง ซึ่งคนนอกชุมชนที่เข้าไปศึกษาจะต้องเชื่อมั่น เคารพในความคิดของประชาชนและระลึกเสมอว่า (1) บุคคลแต่ละคนย่อมมีศักดิ์ศรีและเอกลักษณ์เป็นของตนเอง (2) หากได้รับโอกาสบุคคลแต่ละคนย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ปรับเปลี่ยนทัศนคติการประพฤติปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถในการรับผิดชอบต่อสังคมที่สูงขึ้น (3) บุคคลแต่ละคนมีพลังในความคิดริเริ่ม มีความเป็นผู้นำและมีความคิดใหม่ๆ หากได้รับการกระตุ้นและพัฒนา พลังความสามารถจะเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ ดังนั้นคนนอกที่จะเข้าไปพัฒนาชุมชนต้องเข้าใจสภาพของชุมชนเพื่อร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนได้ โดยการตั้งศักยภาพ พร้อมกับพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนมาพัฒนาชุมชน การใช้เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน (Soft System Analysis : SSA) มีขั้นตอนดังนี้ (1) การหาปัญหาในสถานที่จริง (2) การรู้สถานการณ์ที่เป็นจริง

โดยการพูดคุย อภิปราย (3) การสร้างภาพจินตนาการให้ประชาชนหาคำตอบ (4) การหาแนวทางในการดำเนินงาน (5) หาข้อตกลงเพื่อทำกิจกรรม/โครงการ (6) วางแผนร่วมกัน (7) ปฏิบัติตามแผน (8) ประเมินผลตามวัตถุประสงค์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนดังกล่าวขึ้น ด้วยเล็งเห็นถึงศักยภาพของคนในชุมชน และองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายของคนในชุมชนตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่จะสามารถรวบรวม ถ่ายทอด และวางแผนคุณค่าวัฒนธรรมแห่งตน นอกจากนี้ผู้วิจัยเป็นผู้กระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตนเองแล้วนั้น ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นอาจารย์คณะครุศาสตร์ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าควรนำกระบวนการจัดการเรียนรู้ มาผสมผสานและก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อคนในชุมชน และนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ที่จะได้ทั้งการนำกระบวนการจัดการเรียนรู้สู่การทำงานกับชุมชน ด้วยประการหนึ่ง โดยผู้วิจัยนำองค์ความรู้ที่ได้จากการทำงานร่วมกับชุมชนคลองน้ำไหล มาให้นักศึกษาดำเนินการจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้นักศึกษานำไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนในโรงเรียนบริเวณตำบลคลองน้ำไหล เพื่อให้นักเรียนหรือเยาวชนมีความรู้ เห็นความสำคัญ และมีทักษะต่างๆ ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมในหมู่บ้านของตนเอง

ประชากร คือ ประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มชาติพันธุ์ในเทศบาลตำบลคลองน้ำไหล จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ไททรงดำ (หมู่ที่ 4 บ้านท่าช้าง), กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ (หมู่ที่ 16 บ้านสามัคคีธรรม), กลุ่มชาติพันธุ์ไทเมืองเหนือ (หมู่ที่ 3 บ้านแม่สอ) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากการพิจารณาของผู้วิจัยเพื่อตอบคำถามประเด็นหลักของโครงการวิจัย ได้แก่ บริบทชุมชน ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้มาพัฒนาเป็นบทเรียนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหน่วยงานที่ให้บริการด้านการศึกษาในพื้นที่ โดยเลือกโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในระดับประถมศึกษา 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลคลองลาน โรงเรียนบ้านท่าช้าง โรงเรียนร่อนนิลวิทยา และโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนคลองลานวิทยา

การดำเนินงานโครงการวิจัย มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- แบบสัมภาษณ์ผู้รู้เชิงลึก
- ประเด็นการสนทนากลุ่ม
- 1. ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเอง ได้แก่ ระบุชื่อ ความหมาย และสิ่งที่บ่งบอกความเป็นชาติพันธุ์
- 2. เรื่องการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ช่วงเวลา (Timeline) สาเหตุการอพยพ และกลุ่มผู้นำหรือสายตระกูล
- 3. เรื่องลักษณะการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ พืชเศรษฐกิจหลัก และการประกอบอาชีพอื่นๆ ในชุมชน

4. เรื่องวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา เช่น ด้านประเพณีพิธีกรรม ด้านอาหาร ด้านพืชสมุนไพร ด้านดนตรีและการละเล่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้านเครื่องแต่งกาย ด้านงานหัตถกรรม และอื่นๆ และรายชื่อผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านและความสามารถด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา

5. วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่มีการปฏิบัติสืบทอดกันในกลุ่มชน และสิ่งที่หายไป

6. แนวทางในการสืบทอดวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา เช่น การรื้อฟื้น การเผยแพร่ การร่วมมือกับหน่วยงาน เครือข่าย ทำอย่างไร กับใคร รูปแบบไหน

7. การมาอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีข้อดีและข้อที่เป็นปัญหาอย่างไร และมีข้อปฏิบัติอย่างไรให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้ดี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นตอนการเก็บข้อมูล โครงการวิจัยเรื่องการสร้างบทเรียนท้องถิ่นจากฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทุนทางสังคม : นิยามความหมาย
2. แนวคิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม
3. แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ของชุมชน
4. แนวความคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคมในฐานะที่เป็น “ทุนทางสังคม”
5. แนวคิดว่าด้วยเรื่องการศึกษาชาติพันธุ์ และพหุวัฒนธรรม
6. แนวคิดว่าด้วยเรื่องการจัดการความรู้

ส่วนที่สองของการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการทำงานในพื้นที่วิจัย (Field Work) เพื่อสร้างความเข้าใจในบริบทของพื้นที่และได้แหล่งข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นต้น ซึ่งเป็นหลักฐานที่บันทึกโดยผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงทั้งการได้ยิน ได้ฟัง และได้เห็นมา

การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักเหตุและผล จากหลักฐานเชิงประจักษ์และเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวทีชาวบ้านเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนนำไปสู่การวิเคราะห์จัดระเบียบข้อมูลและนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

พื้นที่ในเขตตำบลคลองน้ำไหล มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาสลับซับซ้อนเป็นจำนวนมาก มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร จึงทำให้เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม โดยหลังจากช่วงเวลาการสัมปทานดักน้ำมันยางและทำไม้ ส่งผลให้พื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้เป็นป่าโปร่ง และมีการอพยพเข้ามาจับจองที่ดินทำกินและตั้งถิ่นฐานของคนทางเหนือ อีสาน รวมทั้งชาวไทยภูเขาที่อพยพเข้ามาเนื่องจากการจัดสรรพื้นที่ทำกินจากนโยบายรัฐ การอพยพเข้ามาดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่ตำบลคลองน้ำไหล ประกอบด้วยทั้งชาวไทยพื้นที่ราบและชาวไทยภูเขา

ด้านประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน

กลุ่มชาติพันธุ์ไททรงดำ (ลาวโซ่ง) ในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายมาจากจังหวัดเพชรบุรี ขึ้นมาทางทิศเหนือที่นครสวรรค์ สุโขทัย พิษณุโลก และกำแพงเพชร โดยในพื้นที่

จังหวัดกำแพงเพชรพบการตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอรอบนอก ได้แก่ บ้านวังน้ำ บ้านคลองแม่ลายและบ้านท่าช้าง อ.คลองลาน ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในจังหวัดกำแพงเพชร ดังคำสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ไพร เสนาพิทักษ์ ที่กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของบ้านท่าช้าง ว่า

“ตัวเองเกิดที่สุโขทัย ย้ายเข้ามาที่บ้านท่าช้างมาเรียนป.4 ที่นี้ (พ.ศ. 2507) ตอนนั้นมีคนเรียนประมาณ 40 คน เรียนที่ศาลาวัด ใช้เป็นอาคารเรียนเป็นไม้ หลังเล็กๆ เริ่มแรกมีคนที่ย้ายเข้ามา 4-5 หลังคาเรือน ได้แก่ พ่อพา ประสิทธิ์เชตกิจ ลุงยีน นายต๋อย จันทรทองดี พ่อแก้ว พ่อมูล พ่อสาร พ่อสังเวียน และแม่คำ ตอนนีเหลือแค่ลุงยีนที่ยังมีชีวิตอยู่คนเดียว ซึ่งเป็นคนรุ่นเดียวกับที่ย้ายเข้ามาแรกๆ”

สาเหตุการอพยพของกลุ่มไททรงดำมีสาเหตุอย่างน้อย สองประการ คือ ประการแรกเนื่องจากสงคราม ส่งผลให้ชาวไททรงดำ ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ประการที่สอง เพื่อต้องการบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตรประกอบอาชีพทำมาหากิน กระทั่งในปัจจุบัน กลุ่มไททรงดำบ้านท่าช้างมีจำนวนเกือบ 500 หลังคาเรือน “สาเหตุที่ย้ายมาที่นี่ เพราะย้ายตามกันเรื่อย ๆ อพยพตามกันมา เพื่อหาที่ดินทำกิน สภาพแวดล้อมแต่ก่อนเป็นป่า มีถนบกูรังเหมือนทางเกวียน ตอนนั้นเข้ามาที่มอดมสมบูรณ์ รถมลมาถึงแล้วพ่อแม่พาเดินมา แต่ก่อนตรงนี้เป็นป่าสมบูรณ์ ตรงนี้เป็นเนินมีช้างป่าอยู่เยอะ ลงมากินโป่งแถวนี้ เลยเรียกว่า บ้านท่าช้าง” (ไพร เสนาพิทักษ์, 2558, มิถุนายน 4) กลุ่มชาติพันธุ์ไทเมืองเหนือ ในเขตตำบลคลองน้ำไหล เรียกตนเองว่า คนเมือง คนพื้นเมืองเหนือ หรือคนเหนือ ในพื้นที่ตำบลคลองน้ำไหลพบการกระจายตัวของกลุ่มคนเมืองอย่างกว้างขวางและมีจำนวนมากที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในพื้นที่ตำบลคลองน้ำไหล ดังคำสัมภาษณ์ของนายปิยพงษ์ วงศ์คำเมืองที่กล่าวว่า

“คนเมืองกระจายตัวอยู่ในหมู่ที่ 1, 2, 3, 9, 15, 16, 17, 21, 22, 27 โดยชุมชนเริ่มแรกอยู่ที่หมู่ 2 และ 3 บ้านแม่สอด เหตุที่เชื่อว่าบ้านแม่สอดเพราะเป็นคนเมืองจากแม่สอด จ.ตาก อพยพลงมาอยู่กันมาก แต่ในช่วงหลังก็มีคนจาก อ.เสริมงาม จ.ลำปาง ย้ายเข้ามาอยู่ตามญาติพี่น้องที่เข้ามาบุกเบิกที่ดินทำกินก่อนหน้านี้” (ปิยพงษ์ วงศ์คำเมือง, 2558, มิถุนายน 4)

ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์ในเวทีชาวบ้านที่ช่วยกันบอกเล่าเรื่องราวของการตั้งถิ่นฐานของคนไทเมืองเหนือ ซึ่งเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในช่วงปี พ.ศ. 2495 นำโดยพระครูมงคล อินทวิไชย และพ่อหนานจันทร์ อินทวงศ์และคนอื่นๆ ได้แก่ พ่อคำมูล อินทวิชัยโย พ่อน้อย คำวงศ์เมืองคำ พ่อใจ แดงชัย พ่อใจ วงศ์หมื่น พ่อมนต์ทา วงศ์สุวรรณ ผู้ใหญ่บุญส่ง บุญหนัก กำนันหน่อแก้ว ในช่วงเวลาแรกเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากแม่สอด ลำปาง ในช่วงหลังก็มีกลุ่มที่ย้ายมาจากลำพูน เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ ตาก พะเยาและน่าน อพยพเข้ามาบุกเบิกหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินโดยมีการดำรงชีพ ด้วยระบบเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชที่นิยมปลูกไว้บริโภคในครัวเรือนและขาย ได้แก่ ทำนาข้าว ไร่ข้าวโพดและมันสำปะหลัง เป็นหลัก

กลุ่มปากเกะญอ เดิมอาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่สูงขึ้นไปในเขตหมู่บ้านในปัจจุบัน โดยบริเวณที่อยู่อาศัยเดิม เรียกว่า “บ้านคลองทราย” และในบริเวณพื้นที่เดิมนี้มีชาติพันธุ์กลุ่มอื่นๆ อยู่กระจายตามพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ได้แก่ กลุ่มม้ง เย้าและปากเกะญอ จากนั้นรัฐบาลมีนโยบายผลักดันชาวเขาออกจากพื้นที่ป่า และได้ประกาศจัดตั้งให้เป็นอุทยานแห่งชาติคลองลาน เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2525 ครอบคลุมพื้นที่ป่าคลองลาน และจากการระดมความคิดที่ได้จากเวทีชาวบ้านก็สามารถทราบเรื่องราวของกลุ่มปากเกะญอที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ โดยสามารถย้อนความทรงจำของชาวบ้านก่อนที่จะอยู่ในพื้นที่บ้านคลองทรายว่า การอพยพตั้งถิ่นฐานของชาวปากเกะญอ ในอดีตเป็นชนเผ่าชาติพันธุ์ที่อยู่บนยอดเขาสูงของตำบลคลองน้ำไหล เรียกว่า “หมู่บ้านผะลิ” ซึ่งตั้งชื่อตามหัวหน้าหมู่บ้าน ต่อมาก็ได้ย้ายลงมาจากพื้นที่สูง คือ

“บ้านชะเคเค” แปลว่า กิ่งไม้แห้ง แล้วก็ย้ายลงสู่พื้นที่ราบเรื่อยๆ ตามลำดับ คือ บ้านคลองทราย บ้านปางกาแพ และต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ก็ได้อพยพมาอยู่บริเวณบ้านปางควาย ซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำคลองน้ำไหล โดยในปี พ.ศ. 2543 รัฐมีนโยบายสร้างอ่างเก็บน้ำคลองน้ำไหล ชาวบ้านได้ย้ายถิ่นฐานจากบ้านปางควายอีกครั้ง โดยครั้งนั้นชาวบ้านแบ่งเส้นทางการอพยพออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 อพยพไปอยู่ที่บ้านน้ำพระทัย บ้านบึงหล่ม เขตตำบลคลองลานพัฒนา จำนวน 8-10 ครัวเรือน และกลุ่มที่ 2 ได้อพยพไปอยู่ที่บ้านสามัคคีธรรม โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดสรรที่ดินให้ครอบครัวละ 1 งาน โดยมีนายหวาด คงสวัสดิ์ อดีตสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้นำมาบุกเบิกพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันก็คือ พื้นที่บ้านสามัคคีธรรม หมู่ที่ 16 ต.คลองน้ำไหล จำนวน 20-30 ครัวเรือน และในปัจจุบันได้ขยายครัวเรือนเป็นจำนวน 45 ครัวเรือน

การดำรงชีพทางเศรษฐกิจ : ทำมาหากิน

เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีน้ำตลอดทั้งปีและมีแหล่งน้ำตกตลอดทั้งปี ทำให้พื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชไร่ทางการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 80 อาชีพรับจ้างทั่วไปร้อยละ 10 อาชีพเลี้ยงสัตว์ร้อยละ 5 อาชีพค้าขายร้อยละ 3 และอาชีพรับราชการ/พนักงานของรัฐร้อยละ 2 พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผลไม้ยืนต้น ยางพารา โดยชุมชนมีรูปแบบการผลิตที่สัมพันธ์กับปัจจัยการผลิตที่ชาวบ้านครอบครอง โดยแบ่งลักษณะการผลิตออกเป็น 2 รูปแบบ

รูปแบบที่หนึ่ง การทำเกษตรกรรมบนที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการผลิต ที่ดำเนินในระหว่างการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนควบคู่กับการผลิตเพื่อขาย และยังมีการใช้ที่ดินที่ผันแปรกับช่วงเวลาและฤดูกาลเพาะปลูกเป็นหลัก กล่าวคือทำนาปลูกข้าวในช่วงฤดูทำนาและปลูกพืชชนิดอื่นที่เป็นที่ต้องการของตลาดในช่วงเวลานั้น ทั้งนี้เพื่อต้องการสะสมรายได้ที่เป็นเงินสดในการใช้จ่ายด้านอื่น ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ปรากฏชัดเจนมากขึ้น เมื่อมีการดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ตลอดจนการสนับสนุนการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เช่น การปรับปรุงชลประทาน การพัฒนาพันธุ์พืช การเพิ่มเทคโนโลยีทางการผลิต เป็นต้น ดังในพื้นที่คลองน้ำไหลในช่วงก่อนพ.ศ. 2530 ชาวบ้านส่วนใหญ่จะปลูกข้าวและข้าวโพด เป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อค้าขายให้พ่อค้ารายย่อยในหมู่บ้าน

รูปแบบที่สอง การทำการผลิตโดยใช้แรงงานเป็นปัจจัยการผลิต ลักษณะการดำรงชีพแบบนี้อยู่บนเงื่อนไขด้วยข้อจำกัดเรื่องการครอบครองที่ดินของกลุ่มปากะเกะญอ ซึ่งไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่คลองน้ำไหลเป็นกลุ่มสุดท้ายและเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการอนุรักษ์พื้นที่ป่าของรัฐบาล โดยถูกผลักดันออกจากพื้นที่เดิมในเขตพื้นที่ป่าซึ่งปัจจุบันประกาศให้เป็นพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ดังคำกล่าวของพ่ออู้อยู่ที่กล่าวด้วยความน้อยใจว่า “ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีสักอย่าง” (ดิลา ลิวี, 2558, มิถุนายน 4) รูปแบบการดำรงชีพของกลุ่มปากะเกะญอจำนวนไม่น้อยที่ยังคงทำการผลิตในภาคเกษตรกรรม โดยใช้แรงงานของตนเองในฐานะปัจจัยการผลิตและพัฒนาทักษะความสามารถให้เกิดความชำนาญด้วยการใช้แรงงานของตนเองในการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างเสียบมัน รับจ้างปลูกข้าวและอื่นๆ โดยมีค่าจ้างแรงงานรายวันเฉลี่ย 220 บาทต่อวัน รวมทั้งการเก็บหาของป่า ซื้อขายแลกเปลี่ยนภายในชุมชน เห็นได้ว่ากลุ่มปากะเกะญอกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับการเป็นแรงงานรับจ้างเพื่อหาเงินใช้สอยภายในครัวเรือน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้รูปแบบเศรษฐกิจของพื้นที่คลองน้ำไหลดำเนินอยู่บนฐานของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เศรษฐกิจเป็นรูปแบบของการกระทำหรือวัฒนธรรมอันหนึ่งที่อยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน

ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบที่ได้รับแรงกระตุ้นจากสังคมอย่างเสมอ ทั้งการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ความเจริญทางเทคโนโลยี การเพิ่มจำนวนประชากร การเปลี่ยนแปลงทางความคิดและค่านิยมของมนุษย์ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็มีผลกระทบต่อสังคมเช่นกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจจากการผลิตแบบยังชีพมาเป็นการผลิตในระบบทุนนิยม นอกจากนี้การจัดการผลิตและความสัมพันธ์ในการผลิตก็เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยพึ่งพาธรรมชาติก็กลายมาเป็นการควบคุมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการแบ่งงานตามความเหมาะสม

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อบุกเบิกจับจองที่ดินทำกินทั้งกลุ่มคนพื้นราบที่อพยพมาจากพื้นที่อื่น อาทิเช่น คนเมือง ไททรงดำ คนลาวอีสาน และกลุ่มชาวไทภูเขา ได้แก่ ปกาเกอญอ จึงส่งผลให้พื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ชีวภาพ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมเป็นเรื่องของระบบคุณค่าร่วมของสังคมที่เรียนรู้ส่งผ่านและถ่ายทอดได้ สิ่งที่ถูกถ่ายทอดมีทั้งสิ่งที่เป็นตัวความคิด อารมณ์ความรู้สึกที่ผูกติดกับระบบคิด และพฤติกรรมที่แปรความคิดออกมาเป็นการกระทำ วัฒนธรรมจึงมีทั้งด้านที่เป็นนามธรรม คือ ตัวระบบคิด โลกทัศน์หรือความเชื่อซึ่งแสดงออกเป็นรูปธรรมได้ในหลายลักษณะ ตั้งแต่เครื่องมือเครื่องใช้ สิ่งก่อสร้าง งานศิลปะ พิธีกรรมหรือธรรมเนียมแบบแผนของวัฒนธรรมประเพณีรวม (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, 2548, หน้า 31)

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ ทั้งกลุ่มไททรงดำ (ลาวโซ่ง) กลุ่มคนเมืองเหนือและกลุ่มปกาเกอญอ ต่างก็มีลักษณะทางอัตลักษณ์และการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปแต่ละกลุ่ม ทั้งในด้านจารีตประเพณี การแต่งกาย งานหัตถกรรม ดนตรีการละเล่น อย่างไรก็ตามบริบทความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่งผลให้เกิดการปรับตัวเข้าหากลุ่มทางสังคมและอยู่ภายใต้เงื่อนไขบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม กล่าวคือปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัยเป็นการผสมผสานความเชื่อหลักและความเชื่อดั้งเดิมเข้าด้วยกัน ในที่นี้หมายถึงผู้ที่นับถือพุทธศาสนาเป็นหลักแต่ก็ควบคู่ไปกับการนับถือผีสายตระกูล ผีบ้านผีเรือน ผีป่าเขาที่เป็นอารักษ์คอยปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สินรวมทั้งภัยจากธรรมชาติด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าในพื้นที่จะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์แต่ผู้คนก็สามารถอยู่ร่วมกันและนำเอาเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนมาผสมผสานและปรับตัวให้เข้ากับแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีแบบแผนและหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาพุทธ มีสำนึกเชื่อมโยงทั้งบ้านและวัดเข้าด้วยกัน โดยมีวัดแม่สอด และวัดไพรสนทร์รัตนาราม เป็นศูนย์กลางศรัทธา ความเชื่อ การประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในฐานะประชาชนคนหนึ่งในพื้นที่ที่สามารถอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้อย่างกลมกลืนพยายามปรับตัวเข้าหากลุ่มทางสังคมและให้ความร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายต่างๆ เช่น กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ ตลอดจนการแสดงออกทางวัฒนธรรมในงานประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาพุทธหรืองานวันสำคัญของชาติ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในเรื่องของการต่อต้านอำนาจทางสังคมและให้ความหมายต่อตนเองในฐานะที่เท่าเทียมกับกลุ่มอื่นและเป็นสมาชิกทางสังคมเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในพื้นที่ตำบลคลองน้ำไหล

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลสรุปการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. องค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ตำบลคลองน้ำไหล ต่างมีอัตลักษณ์และการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรม เป็นเหมือนแผนที่ที่ช่วยนำร่องบอกทิศทาง สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ ให้แก่สมาชิกของกลุ่มทางสังคม วัฒนธรรมจึงเสมือนคลังของประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิก ซึ่งประกอบด้วยการนิยาม การตัดสินใจ และการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ของเราใน

สถานการณ์หนึ่งๆ เช่น การบอกเราว่าควรประพฤติอย่างไรในห้องเรียน ในงานศพ หรือควรทำอะไรเมื่อผู้ใหญ่ให้ของ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ปรากฏชัดเจนในกลุ่มทางสังคม ที่สามารถให้คุณค่าร่วมกับกลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกัน วัฒนธรรมจึงเป็นแบบแผนการประพฤติ ที่สมาชิกในสังคมหรือกลุ่มสังคมนั้นๆ วางอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ มิติต่างๆ นี้ มิได้แยกออกจากกัน แต่ซ้อนทับกันและกัน มีอิทธิพลกำหนดกันและกัน วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่จัดระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในมิตินั้น (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, 2548, หน้า 48) บริบทความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่งผลให้เกิดการปรับตัวเข้าหากลุ่มทางสังคมและอยู่ภายใต้เงื่อนไขบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม กล่าวคือ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัยเป็นการผสมผสานความเชื่อหลักและความเชื่อดั้งเดิมเข้าด้วยกัน ในที่นี้หมายถึงผู้ที่นับถือพุทธศาสนาเป็นหลักแต่ก็ควบคู่ไปกับการนับถือผีสายตระกูล ผีบ้านผีเรือน ผีป่าเขาที่เป็นอารักษ์คอยปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สินรวมทั้งภัยจากธรรมชาติด้วย

2. จากผลการประเมินการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยนักศึกษาฝึกสอนชั้นปฏิบัติการในวิชาชีพครู ชั้นปีที่ 5 โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร นำไปใช้ปฏิบัติการสอนจริงในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในระดับประถมศึกษา 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลคลองลาน โรงเรียนบ้านท่าช้าง โรงเรียนรอนนิตวิทยา และโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนคลองลานวิทยา รวมจำนวน 4 โรงเรียน ซึ่งจากผลการดำเนินการนักศึกษาสามารถทำแผนการจัดได้อย่างดี อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับตัวกิจกรรม รวมไปถึงการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของนักเรียน โดยมีกิจกรรมเป็นตัวเชื่อม เพื่อให้นักเรียนเกิดความตระหนักและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม ดังเช่น หมู่บ้านท่าช้างที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา การส่งเสริมให้นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันช่วยเหลือพึ่งพากันมากขึ้นสอดคล้องกับที่ K.A. Buffee กล่าวว่า ความรู้ ความจริง มีอยู่ในทุกหนทุกแห่ง รอเพียงการถูกค้นพบโดยความพยายามของมนุษย์ด้วยวิธีการทางสังคม โดยการช่วยเหลือพึ่งพาในการเรียนรู้ร่วมกัน กิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มชาติพันธุ์จะช่วยให้ นักศึกษารู้จักคิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน สนับสนุนการเรียนรู้กันและกัน การพึ่งพา และช่วยเหลือกัน (Buffee, K.A, 1993) สอดคล้องกับงานที่ Johnson, R.T. & Johnson, D.W. (1986) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ จะก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากที่สุด และสิ่งที่สำคัญของจัดกิจกรรมให้กับนักศึกษา นี่คือการส่งเสริมให้นักศึกษามีแนวคิดเชิงบวกในระหว่างมีปฏิสัมพันธ์กัน การทำงาน หรือการร่วมมือกันจึงจะประสบความสำเร็จ

3. การหารูปแบบและการพัฒนาเป็นบทเรียนท้องถิ่น จากองค์ความรู้บนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นเกิดจากกระบวนการจัดเวทีชาวบ้าน โดยผู้วิจัยได้ถอดความและสังเคราะห์ข้อมูลจากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากผู้และตัวแทนทั้งสามกลุ่มชาติพันธุ์ ตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลในด้านความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา จากกลุ่มคนที่ให้ข้อมูลที่หลากหลาย จากนั้นนำมาพัฒนาเป็นบทเรียนท้องถิ่นในสองลักษณะ คือ จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยนักศึกษาฝึกสอนชั้นปฏิบัติการในวิชาชีพครู ชั้นปีที่ 5 ของโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ไปปฏิบัติการสอนจริงในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลคลองลาน โรงเรียนบ้านท่าช้าง โรงเรียนรอนนิตวิทยา และโรงเรียนคลองลานวิทยา และคู่มือการเรียนรู้ฉบับพกพา (หนังสือเล่มเล็ก) เรื่อง “บทเรียนท้องถิ่นจากฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร” เพื่อเผยแพร่ให้แก่เยาวชนในสถานศึกษาและบุคคลทั่วไปที่สนใจ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำองค์ความรู้ที่ได้มานำเสนอเป็นบทเรียนท้องถิ่น ควรพัฒนาบทเรียนท้องถิ่นให้สามารถเข้าถึงผู้ที่สนใจได้ง่ายและหลากหลายกลุ่มมากกว่านี้ เช่น การพัฒนาเป็นบทเรียนท้องถิ่นออนไลน์ จัดทำเป็นสื่อวีดิทัศน์ หรือจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

2. แนวทางการสืบสาน อนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ควรวางอยู่บนพื้นฐานของบริบทชุมชนที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำแผนพัฒนาและส่งเสริมจากความต้องการของคนในพื้นที่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและสามารถปฏิบัติเห็นผลได้จริง

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. (2548). แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม.

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดิลา ลิวี. (2558, มิถุนายน 4). ชาวบ้านบ้านสามัคคีธรรม. สัมภาษณ์.

ปิยพงษ์ วงศ์เมืองคำ. (2558, มิถุนายน 4). ชาวบ้านบ้านแม่สวด. สัมภาษณ์.

ไพโร เสนาพิทักษ์. (2558, มิถุนายน 4). ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าช้าง. สัมภาษณ์.

อมรรัตน์ เทพกำปนาท. (2534). ความหมาย แนวคิดและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

Buffee, K.A. (1993). Collaborative Learning : Higher education, interdependence, and the authority of knowledge. Baltimore, MD : Johns Hopkins University.

Johnson, R.T. & Johnson, D.W. (1986). Action research : Cooperative learning in the science classroom. *Journal of Science and Children*, 24(2), 31-32.